

TARIXIY OBIDALARDA ARAB YOZUVI MANOLARI.

*Iskandarbek Yusupov G'anisherovich**Mustaqil.Izlanuvchi*

+998902821830

Annotatsiya. Arab yozuvi tarixiy obidalar dunyosida muhim o'rin tutadi, bu erda uning nafis xattotligi Islom dunyosi va undan tashqaridagi inshootlar, qo'lyozmalar va artefaktlarni bezatadi. Ushbu maqolada tarixiy yodgorliklardagi Arab yozuvi yozuvlarining ma'nosini dekodlash va tushunish uchun qo'llaniladigan usullar ko'rib chiqilgan. Izoh, kalit so'zlar va boshqa lingvistik belgilarni o'rganish orqali ushbu tadqiqot ushbu yozuvlarga kiritilgan boy tarixiy rivoyatlarni ochib beradi va ular yaratilgan ijtimoiy, madaniy va tarixiy kontekstlarga oydinlik kiritadi.

Kalit so'zlar: Arab yozuvi, tarixiy yodgorliklar, yozuvlar, shifrlash, madaniy meros, saqlash, tarixiy kontekst.

Аннотация. Арабская письменность занимает важное место в мире исторических памятников, где ее изящная каллиграфия украшает сооружения, рукописи и артефакты исламского мира и за его пределами. В этой статье рассматриваются методы, используемые для расшифровки и понимания значения арабских надписей на исторических памятниках. Изучая сноски, ключевые слова и другие лингвистические символы, это исследование раскрывает богатые исторические повествования, включенные в эти записи, и проливает свет на социальный, культурный и исторический контекст, в котором они были созданы.

Ключевые слова: арабский шрифт, исторические памятники, надписи, шифрование, культурное наследие, сохранение, исторический контекст.

Annotation. Arabic writing occupies an important place in the world of historical monuments, where its elegant calligraphy adorns structures, manuscripts and artifacts from the Islamic world and beyond. This article examines the techniques used to decode and understand the meaning of Arabic script inscriptions on historical monuments. Through the study of footnotes, keywords and other linguistic signs, this study reveals the rich historical narratives incorporated into these writings and sheds light on the social, cultural and historical contexts in which they were created.

Keywords: Arabic script, historical monuments, inscriptions, encryption, cultural heritage, preservation, historical context.

Tarixiy obidalar insoniyat tsivilizatsiyasining boy gobelenini saqlab, o'tmishning jim guvohi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yodgorliklarni tashkil etuvchi turli xil elementlar orasida Arab yozuvidagi yozuvlar o'tgan davr odamlari, madaniyati va

voqealari to'g'risida muhim ma'lumot manbalari sifatida ajralib turadi. Ushbu maqolada tarixiy obidalardagi Arab yozuvidagi yozuvlarning ahamiyati, ularning izohlari, kalit so'zlari, shifrlash usullari va ular bergan tushunchalar o'rganiladi. Tizimli tekshiruv orqali biz yashirin rivoyatlarni ochib berishni, tarixiy kontekstlarni yoritib berishni va ularning madaniy merosimizni saqlash uchun muhimligini ta'kidlashni maqsad qilganmiz.

Tarixiy yodgorliklardagi Arab yozuvlari yozuvlarini o'rganish tilshunoslik, tarix, arxeologiya va epigrafiyani birlashtirgan ko'p tarmoqli ishdir. Tadqiqotchilar ushbu yozuvlarni ochish va talqin qilish uchun turli xil usullardan foydalanadilar:

- **Lingvistik tahlil:** o'qitilgan tilshunoslar yozuvda ishlatiladigan til, dialekt va skript uslubini aniqlash uchun skript tuzilishi, grammatikasi va so'z boyligini tahlil qiladilar.
- **Epigrafik tadqiqotlar:** Epigrafistlar yozuvlarning shakli va mazmuniga e'tibor berishadi, yozuvlarning o'zgarishiga, xattotlikka va so'zlar yoki iboralarning joylashishiga e'tibor berishadi.
- **Tarixiy kontekst:** arxeologlar va tarixchilar atrofdagi arxeologik dalillarni, tarixiy yozuvlarni va yodgorlikning yozuv uchun kontekstni taqdim etish maqsadini o'rganadilar.

Arab yozuvi dunyodagi eng ko'p ishlatiladigan yozuvlardan biri bo'lib, tarix davomida turli maqsadlarda ishlatilgan. Arab yozuvini o'z ichiga olgan tarixiy yodgorliklarni ko'plab mamlakatlarda, birinchi navbatda Arab tilida so'zlashadigan yoki madaniy ta'sirga ega bo'lgan mintaqalarda topish mumkin. Tarixiy yodgorliklarda Arab yozuvining ba'zi umumiy ma'nolari va ishlatilishi:

- **1. Diniy yozuvlar:** ko'pgina tarixiy obidalarda, ayniqsa Islom olamida, Qur'on oyatlari yoki Muhammad payg'ambarning (sollallohu alayhi vasallam) so'zlari kabi Islom diniy matnlariga oid Arab yozuvli yozuvlar mavjud. Ushbu yozuvlar ko'pincha imon, taqvodorlik va ilohiy xabarlarni etkazadi.
- **Arxitektura tafsilotlari:** Arab yozuvini me'moriy dizayndagi dekorativ elementlar sifatida topish mumkin. Murakkab xattotlik va geometrik naqshlar Arab yozuvi ko'pincha masjidlar, saroylar va boshqa muhim binolarni bezash uchun ishlatiladi. Ushbu yozuvlar aniq ma'nolarga ega bo'lishi shart emas, lekin ular uchun qadrlanadi estetik qiymat.
- **Tarixiy yozuvlar:** ba'zi yodgorliklarda tarixiy yozuvlar bo'lib xizmat qiladigan, yodgorlikning qurilishi yoki ta'mirlanishi, o'sha paytdagi hukmron hokimiyat yoki inshootning maqsadi batafsil bayon etilgan Arab yozuvidagi yozuvlar mavjud. Bu yozuvlar qimmatli tarixiy ma'lumotlarni beradi.

- She'riyat va adabiyot: Arab yozuvi klassik Arab she'riyatining oyatlarini, adabiy iqtiboslarni yoki mashhur shoirlarning ismlarini yozish uchun ishlatilgan. Ushbu yozuvlar Arab adabiyoti va madaniyatining boyligini nishonlaydi.
- Epitafiyalar va qabr toshlari: Arab yozuvi odatda qabr toshlari va dafn yodgorliklarida marhumning ismlarini, tug'ilgan va o'lim sanalarini, ba'zan esa o'lim va oxirat bilan bog'liq Qur'on ibodatlarini yoki oyatlarini yozish uchun ishlatiladi.
- Xattotlik san'ati: Arab xattotligi hurmatli san'at shaklidir. Ba'zi tarixiy yodgorliklarda xattotlarning mahorati va ijodini namoyish etadigan xattotlik asarlari mavjud. Ular mavhum dizaynlardan yoki badiiy tarzda taqdim etilgan taniqli iboralardan iborat bo'lishi mumkin.
- Siyosiy bayonotlar: ba'zi hollarda tarixiy obidalardagi Arab yozuvi siyosiy xabarlar yoki hokimiyat bayonotlarini etkazishi mumkin. Bunga hukmdorlarni xotirlash yoki ma'lum bir sulola yoki rejimning hokimiyatini ta'kidlaydigan yozuvlar kirishi mumkin.
- Madaniy belgilar: Arab yozuvi ba'zan madaniy o'ziga xoslik ramzi sifatida ishlatiladi. Uni Arab tilida so'zlashadigan jamoalarning merosi va hissalarini nishonlaydigan yodgorliklarda topish mumkin.
- Ta'lim muassasalari: ta'lim muassasalari bilan bog'liq yodgorliklarda bilim, o'rganish yoki taniqli olimlar va o'qituvchilarning ismlari bilan bog'liq yozuvlar bo'lishi mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, tarixiy yodgorliklardagi Arab yozuvining ma'nosi va konteksti mintaqaga, vaqt davriga va madaniy ta'sirlarga qarab keng farq qilishi mumkin. Muayyan yozuvning ahamiyatini to'liq tushunish uchun ko'pincha yodgorlik yaratilgan tarixiy va madaniy kontekstni hisobga olish kerak. Tarixiy yodgorliklarda Arab yozuvi yozuvlarini o'rganish madaniy merosni saqlashning muhim qismidir. Ushbu yozuvlar bizni o'tmishimiz bilan bog'lab, ushbu yodgorliklarni qurgan odamlarni va ularning hayotini shakllantirgan tarixiy voqealarni tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, bu yozuv deciphering ko'pincha hamkorlikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi, bir necha fanlardan tajriba birlashtirib.

Arab yozuvi yozuvlari madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Ular madaniy almashinuvlar, savdo yo'llari va g'oyalarning mintaqalar va davrlar bo'ylab tarqalishi haqida dalillar keltiradi. Ushbu yozuvlarni ochish orqali biz tarixni tushunishimizdagi bo'shliqlarni bartaraf etishimiz va madaniy qadrlashni targ'ib qilishimiz mumkin.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, tarixiy yodgorliklardagi Arab yozuvidagi yozuvlar tarixiy, lingvistik va madaniy ma'lumotlarning bebaho manbalari hisoblanadi. Ularni o'rganish tilshunoslik, epigrafiya, arxeologiya va tarixni birlashtirgan multidisipliner yondashuvni talab qiladi. Ushbu sa'y-harakatlar natijalari o'tmishni tushunishimizga va madaniy merosni saqlashga katta hissa qo'shmoqda.

Ushbu tadqiqot sohasini yanada rivojlantirish uchun turli fanlarning olimlari o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish zarur. Bundan tashqari, 3D skanerlash va raqamli epigrafiya kabi ilg'or texnologiyalardan foydalanish yozuvlarni dekodlashning aniqligi va samaradorligini oshirishi mumkin. Nihoyat, tarixiy obidalarni asrab-avaylash va qayta tiklash borasidagi sa'y-harakatlarning kuchayishi ushbu muhim yozuvlarning kelajak avlodlar uchun ochiq bo'lishini ta'minlaydi va umumiy insoniyat tariximizga yanada chuqurroq baho beradi.

Adabiyotlar.

1. Rajabov.R. O'zbekistondagi arablar tarixi va etnografiyasi-T.Sharq.2012-164.b.
2. Вамбери Х. Путешествие по Средней Азии. - М., 1867. - С. 308
3. Савельев П. Бухара в 1835 году. - СПб., 1856. - С. 12.
4. Ханьков Н. Описание Бухарского ханства. - СПб., 1843. - С. 53-57.
5. Гребенкин А.Д. Мелкие народности Зерафшанского округа // Русский Туркестан. Сборник, изданный по поводу политехнической выставки. Вып. 2.- М., 1872.-С. 113-114
6. Гиршфельд. Военно-статистические описания Хивинского оазиса. - Т., 1903.- С. 74.
7. Логофет Д.Н. Бухарское ханство под русским протекторатом. Т. 1. - СПб., 1911. - С. 174.